

TÜRKİYE'DEKİ DEFİNE VE DEFİNECİLİKLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE BU İNANIŞLARIN MOTİF İNDEKSİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

İsmail ŞENESEN*

ÖZET

Define ve definecilik ile ilgili inanışlar ve bu inanışlar çevresinde şekillenen, motifler, ritüeller tüm dünyada oldukça yaygındır. Türkiye'de de define ve definecilik ile ilgili inanışların hayli yaygın olduğunu görüyoruz. Türkiye'de define ve definecilikle ilgili inanışlar ve uygulamalar üç aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşama, defineyi gömerken yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardır. İkinci aşama defineyi bulmak için, üçüncü aşama ise define bulunduktan sonra yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardır. Bu çalışmada, Türk halk kültüründeki Define ve Definecilikle ilgili inanışlar, Motif Index of Folk Literature'da yer alan konuyla ilgili evrensel kültür motifleri ve Türk kültüründeki mitolojik motiflerle karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: define, definecilik, inanç, motif, Motif İndex

ABSTRACT

Beliefs related with treasure and treasure hunting and motifs and rituals shaped around these beliefs are very common all over the world. We see that beliefs about the treasure and treasure hunting in Turkey are also quite common. The beliefs and practices related with treasure and treasure hunting in Turkey consists of three stages. The first stage involves in the applications that are made when burying the treasure and beliefs about them. The second stage relates to the applications that are made for finding the treasure since the third stage includes the applications that are made after the treasure is found and the beliefs related with them. In this study, the beliefs about treasure and treasure hunting in the Turkish folk culture are evaluated by comparing the global cultural motifs on the subject presented in Motif Index of Folk Literature and the mythological motifs in Turkish culture.

Key Words: treasure, treasure hunting, belief, motif, Motif Index

I. Giriş

İnanç; Tanrı'ya, bir dine, bir mezhebe, bir insana, bir peygambere, bir imama, insanüstü bir güce, tabiat olaylarına, bir düşünceye, bir kanıya, bir görüşe, bir iletiye, bir öğretiyeye, bir öneriyeye, bir sanıya, bir olguya, bir iddiaya, bir varlığa, ister taş, kaya, ağaç, mezar, su, ateş, toprak, güneş, ay, yıldız, hayvan, figür, gibi somut, ister din, mezhep, fikir, ruh, gibi soyut bir nesneye, bir şeye gönülden, kalpten, içten inanmak, güvenmek, iman etmek, tasdik etmek, itimat etmek, kanaat getirmek, bağlı bulunmak, onu uygulamaya çalışmak, onu savunmak olgusudur (Bayatlı, 2012, s. 39).

Define, bir şeyi örtmek, gizlemek; ölüyü gömmek anlamındaki defn kökünden türeyen define, "gizlenen şey" manasına gelir. Bu anlamda rikâz, kenz ve hazîne kelimeleri de kullanılmaktadır. Define terim olarak toprağın altında gizlenmiş, sahibi

* Dr., Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, isenesen@cu.edu.tr

bilinmeyen parayı ve her türlü kıymetli eşyayı ifade eder (İslam Ansiklopedisi, 1994, s. 87). Gömü bulmak amacıyla kazı yapan ya da yaptıran kimseye ise defineci denir (TDK T. S., 1998, s. 537).

Sözlüklerde define ve definecilik ile ilgili birbirini tamamlayan çeşitli tanımlara rastlanmaktadır: (Devellioğlu, 1993, s. 171), (Püsküllü, 2004, s. 552), Ana Britanica, 1990, s. 57), (Tuğlacı, 1972, s. 520). İnanç konusunda ise çalışmamızda olduğu gibi tek bir motiften hareketle yapılan yayınlara rastlanmaktadır (Şenesen, 2011a, s. 209-228), (Şenesen, 2011b, s. 64-79), (Şenesen, 2013, s. 745-758).

Araştırmanın konusunu, Türkiye'deki define ve definecilik ile ilgili halk inanışlarının tespit edilmesi, sınıflandırılması ve incelenmesi oluşturmaktadır. Alan yazını ile ilgili olarak yaptığımız taramalardan daha önce konuyla ilgili müstakil bir çalışmanın yapılmadığını belirledik. Alan araştırması tekniklerinden görüşme ve soru kâğıdı yöntemleriyle 2010-2014 tarihleri arasında derlenen malzemenin evrenini 150 kaynak kişi oluşturmuş, çalışmaya ise 40 kişi örneklem olarak alınmıştır.

Çalışma, Tarihi-Coğrafi Fin Metodu'nun temel araştırma alanlarından birisi olan motif analizi esas alınarak yapılmış; kuramın önemli araştırmacısı Stith Thompson'un "Motif Index of Folk Literature" adlı eseri incelenerek, define ve definecilik ile ilgili inanışlar tespit edilmiştir. Eldeki veriler, İslamiyet öncesi Türk kültüründeki inanış unsurları ve Türk Mitolojisinin ana hatları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu vesileyle Türk kültüründeki define ve definecilik ile ilgili inanışların evrensel ve ulusal köklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

II. Türkiye'deki Define ve Definecilikle İlgili İnanışlarla Uygulamaların Motif İncelemesi

Define, geçmiş zamanlarda kayalar, mağaralar ya da yerin altına saklanmış olan altın, gümüş, mücevher gibi değerli eşyanın geneline verilen isimdir. Bir tehlike anında, savaşta, istilada, eşkıya baskınlarında, değerli eşyalarını korumak isteyen halk ya da devlet görevlileri, tehlike geçtiğinde gelip almak ya da sonraki kuşaklara aktarmak için çeşitli işaretler ve izler bırakarak bu değerli eşyaları saklamışlardır.

Kuşaktan kuşağa aktarılan define hikâyeleri, bu defineleri bulmak isteyenlerin maceraları ve bu inanış çevresinde şekillenen, motifler, ritüeller tüm dünyada oldukça yaygındır. Türkiye'de de define ve definecilik ile ilgili inanışların hayli yaygın olduğunu görüyoruz. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre define ve definecilik ile ilgili inanışları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Defineyi Gömerken Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili İnanışlar

1.1. Sihir, Büyü ve Tılsımla İlgili İnanışlar

1.2. Definenin Gizli Güçlere Emanet Edilmesi

1.2.1. Defineyi Kötü Ruhlara (Cinlere) Emanet Etmeyle İlgili İnanışlar

1.2.2. Defineyi İyi Ruhlara (Meleklerle) Emanet Etmeyle İlgili İnanışlar

2. Defineyi Bulmak İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili İnanışlar

2.1. Definelerin Bulunabileceği Yerlerle İlgili İnanışlar

2.2. Rüyada Define Bulmayla İlgili İnanışlar

2.3. Define Olduğu Düşünülen Yerde Hayvan Gezdirmeye İlgili İnanışlar

2.4. Define Olduğu Düşünülen Yere Kül Dökmeye İlgili İnanışlar

3. Define Bulunduktan Sonra Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili

İnanışlar

3.1. Defineyi Koruduğuna İnanılan Gizli Güçleri Etkisiz Kılmaya İlgili İnanışlar

3.1.1. Cinlere Hükmeden Bir Hoca Bulma

3.1.2. Yılan

3.1.3. Dua

3.1.4. Kurban

3.2. Bulunan Defineyi Uğurlu/Uğursuz Kabul Etme

3.3. Bulunan Definedeki Uğursuzluğu Etkisiz Kılma

1. Defineyi Gömerken Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili İnanışlar

Türkiye’de define ve definecilikle ilgili inanışlar ve bu inanışlarla ilgili uygulamaların ilki defineyi gömerken yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardır. Hazine gömülürken büyü yapılır ve birtakım gizli güçlere emanet edilir. Bu gizli güçlerin bazıları cinlerden, perilerden oluşan kötü ruhlar; bazıları da bu kötü ruhların yılan biçimine bürünmüş silüetleridir. Bu kötü ruhların bazıları hazineyi gömenler tarafından görevlendirilir; bazıları da kendiliklerinden görev alırlar. İyi güçlere emanet edilen hazineler de vardır. İyi olsun kötü olsun bu güçlerin her ikisi de sihir, büyü ve tılsımlardan yararlanır. Defineyi gömerken yapılan uygulamaları ve bunlarla ilgili inanışları şöyle sınıflandırabiliriz:

1.1. Sihir, Büyü ve Tılsımla İlgili İnanışlar

Türkiye’de defineyi gömerken yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardan sihir, büyü ve tılsım ile ilgili şu inanç ve uygulamalara rastlanmaktadır:

- Eskiden insanlar definelere urasa yapıp (urasa yapmak: sihirlemek, okuyup üfleme) gömdükleri için defineye yaklaşıldığında definenin şekil değiştirip bulunamayacağına inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24).

- Definelerin yürüyüp yer değiştirdiğine inanılır. Örneğin beş altı arkadaş bir define için yola çıktığında aralarından biri “Keşke harita yalnız benim olsaydı ya da defineyi kimseyle paylaşmak zorunda kalmasaydım.” diyerek kalbini bozarsa o definenin olduğu yerden kaybolacağına inanılır (K.24, K.25, K.26, K.27, K.33, K.34).

- Defineler, sihirli oldukları için bulan kişiyi cinlerin ve şeytanların rahatsız edeceğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.36, K.37, K.38, K.39).

Türkiye’de define gömülürken üzerinde yapıldığına inanılan sihirleme, büyüleme, tılsımlama, definenin biçim değiştirmesi ve kaybolması gibi motiflere Motif Index’te yer alan “D848. Yer altından kazılarak çıkartılan büyüülü nesne”, “D1361.19. Büyüülü hazinenin görünmez olması”, “D1825.4.1. Büyünün yer altındaki nesnelere görme gücü”, “D2101. Büyü ile bulunan hazine” “D1016. Hayvanın büyüülü kanı” gibi motiflerde de rastlamaktayız.

Bugün büyü denince usdışı, gerçekle, yaşamla bağlantısı olmayan, gerçeklere uymayan boş işler anlaşılır. Oysa bundan binlerce yıl önce durum böyle değildi. Büyü, insan yaşamının özünde bulunan bir olay, bir gerçektir. Eskiçağ insanının çevresi gizli

güçlerle, insanüstü varlıklarla kuşatılmış, çevrilmişti. Eskiçağ insanının düşüncesinde “gizli” diye bir kavram yoktu (Eyuboğlu, 1998, s. 265).

Günümüzde büyü, sihir, tılsım gibi mitolojik kavramlar define ve defnecilik ile ilgili inanışlarda görülür. Eski çağlar yaşayan insanlar, değerli varlıklarını veya hazinelerini gömerken onları tılsımlayıp büyüledikleri için bu defneler biçim ya da yer değiştirirler. Defneci grup içerisinde bulunan herhangi biri niyetini bozup tek başına hazineye sahip olmayı aklından geçirdiğinde defneler kaybolabilir. Yine sihirli oldukları için defneleri koruyan cinler defnecileri rahatsız edip engellerler.

1.2. Definenin Gizli Güçlere Emanet Edilmesi

Eski insanlar (hangi inançtan veya dinden olurlarsa olsunlar) gömdükleri hazinelerini ruhlara, bekçilere emanet ederler. Bu ruhlar ve bekçiler, emanetleri asırlar boyunca koruyup kimsenin eline geçmesine izin vermezler. Hazinenin bekçisi motifine Motif Index’te “N570. Hazinenin bekçisi” motifinde de rastlanır.

Radloff “ruh” sözcüğünün Türk dillerinde pek çok farklı nesneyi belirttiğini görmüştür: “görünüm, anlam, güzellik, onur, hayvanların ve insanların yaşam gücü, hayal, hayalet, put, kutsal resim, resim.” Yudahin bu sözcükte görkem ve büyüklük anlamlarını saptar. Böhtlingk; Yakutlarda, korkunç görünüm anlamına geldiğini görüyor. Kalmuk dilindeyse, canlı, heybetli görünüm, erkeklik, cesaret, yüreklilik, güçlü etki, etki anlamındadır. Eski Türkçede sık sık ruhu tanımlamak için öz kelimesi kullanılmaktadır (Roux, 1999, s. 114,115).

Ruh, cin, peri gerçek birer varlıktır. Ruhlar iyi, kötü diye ikiye ayrılıyordu. İyi ruhlar iyilik, kötü ruhlar kötülük etmek için uğraşan varlıklardı (Eyuboğlu, 1998, s. 265).

Mitolojik sistemlerde geniş yer tutan unsurlardan biri kötü ruh anlayışıdır. Tüm kültürlerin mitolojik görüşlerinde kötü ruhlarla ilgili çeşitli tasarımlar bulunmaktadır (Sarpkaya, 2014, s. 251).

Kötü ruh anlayışıyla ilgili olarak inanç sistemlerinde duyularla algılanamayan ve göze görünmeyen varlıklarla ilgili temel tasarımlardan biri cindir. Cin anlayışı hemen hemen tüm kültürlerde ve mitolojik sistemlerde görülmektedir (Hançerlioğlu, 2010, s. 100).

Şaman inancına göre de “Karanlık Âlem”, “Karanlık Dünya” adları da verilen yer altında kötü ruhlar yaşar (Şener, 2001, s. 57).

1.2.1. Defineyi Kötü Ruhlara (Cinlere) Emanet Etmeye İlgili İnanışlar

Türkiye’de defnelerin kötü ruhlara emanet edilmesi ile ilgili aşağıdaki inanışlar tespit edilmiştir:

- Defnelerin efsunlu, tılsımlı, sihirli olduğuna, onları sahiplerinin görevlendirdiği şeytani güçlerin koruduğuna inanılır (K. 8, K.9, K.10, K.14, K.15).
- Defnelerin cinler tarafından ele geçirildiğine, sahiplerinin cinler olduğuna ve sihirli olduklarına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.16, K.17, K.18, K.19, K.27, K.28).
- Gömü ve define bulunduğu zaman bulanlar, yüzlerini bir müddet ondan çevirmezlerse felç olunacağına; çünkü her definenin başında koruyucu bir cin veya büyü olduğuna inanılır (K.23 K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30).

- Defineleri kötü ruhların, cinlerin koruduğuna inanılır. Bu nedenle define aramaya çıkan kimselerin başlarına kötü şeyler geleceğine, bazılarının aklını yitireceğine inanılır (K.2, K.3, K.4, K.25, K.26, K.27, K.38, K.39, K.39, K.40).

- Eski çağlarda, insanların altınlarını sihirle gömdüklerine ve gömdükleri malları üç harflilerin beklediğine, bekleyen üç harflileri sadece akli ermeyen kız çocuklarının görebileceğine, saklanan bu malları almaya çalışanların da ailelerinden birini kaybedeceğine inanılır (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.39, K.40).

- Rüyada altının yerini görüp de başkasına söylemenin sakıncalı olduğuna, söylenirse definenin sihrinin insanı sakat edeceğine; hatta öldürebileceğine inanılır (K.8 K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).

Türkiye’de define ve definecilikle ilgili inanışlarda defineyi kötü ruhlara emanet etme ile ilgili tespit ettiğimiz kötü ruh, cin, şeytan, define bekçisi gibi motiflere Motif Index’te “F400. Ruhlar, cinler, şeytanlar”, “F450. Yer altı ruhları”, “N570. Hazinesin bekçisi” olarak kayıtlı olan motiflerde de rastlanır.

Yer altı dünyasının kötü ruhlarının hâkimi konumundaki “Erlik” ve yine onun kötülük sembolü çocukları ve adamlarının çeşitlenmelerine Türkiye Türklerinin ve Türk dünyasının başta halk inançları olmak üzere masallarında, mitlerinde, inançlarında, destanlarında, efsane ve memoratlarında oldukça sık rastlanılmaktadır. Türk mitolojisine ait bu ruhların zaman içinde İslamleşerek “cin” veya “şeytan”a dönüştükleri görülmektedir (Çobanoğlu, 2009, s. 280).

Türk mitolojisinde, yer altına mensup kötü ilah ya da ruhlar insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirir. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir (Çoruhlu, 2011, s. 55, 57).

Mitolojik sistemlerde kötü ruh olarak algılanan ve gözle görülmeyen varlıklar tüm kültürlerde olduğu gibi Türk halk kültüründe de “Cin” veya “Şeytan” olarak adlandırılır. Efsunlu, tılsımlı, sihirli olduklarına inanılan defineleri de aynı şeytani güçlerin koruduğu söylenebilir. Hazinesi gömenler, birtakım büyüsel işlemler yaparak bazı görünmeyen güçleri hazinelerin gömüldüğü alanları korumak üzere görevlendirirler. Yer altında yaşayan kötü ruhların bazıları ise gömülen hazineler büyülü ve tılsımlı oldukları için onları koruma görevini kendiliklerinden üzerlerine alırlar. Defineyi koruma görevi verilen veya bu görevi kendiliğinden üstlenen kötü ruhlar, istedikleri yapılmazsa musallat oldukları definecilere felaket, hastalık; hatta ölüm getirebilirler. Rüyada görülen definenin yerinin başkalarına söylenmesinde bile aynı felaketlerle karşılaşılabilir.

1.2.2. Defineyi İyi Ruhlara (Meleklerle) Emanet Etmeyle İlgili İnanışlar

Gömülerin iyi ruhlara emanet edilmesi ile ilgili inanışlara az da olsa rastlanır.

- Değerli bir eşyayı toprağa gömenin o şeyi meleklerle emanet ettiğine; gömüldüğü yerden çıkaran kişiye ise haram olacağına ve Allah’ın o nesneyi bulana yedirmeyeceğine inanılır (K.24, K.25, K.26, K.27, K.28).

İyi ruhlara emanet edilen defineler artık o ruhlara aittir. O define kendisini bulan definecilere hayır değil uğursuzluk getirir. Definelerin iyi ruhlar, melekler tarafından korunduğu inancına pek rastlanmaz.

2. Defineyi Bulmak İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili İnanışlar

Define ve definecilikle ilgili inanışların ve uygulamaların ikinci aşaması defineyi bulmak için yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardır. Türkiye’de definelerin bulunması ile ilgili motifler Motif Index’teki “N530. Hazinesin keşfedilmesi” motifi ile benzerlik gösterir. Bu inanışlar ve uygulamalar, definelerin bulunabileceği yerleri tespit etmek, defineyi rüyada görmek, define olduğu düşünülen yerde hayvan gezdirmek ve yere kül dökmekten oluşur.

2.1. Definelerin Bulunabileceği Yerlerle İlgili İnanışlar

Eski zamanlarda gömülen defineler vardır. Bu defineleri bulabilmek için çeşitli inanışları ve bu inanışlardan kaynaklanan uygulamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Bir gün bir kadın bir taşın üstünde cütkü tavuk resmi görmüş. Taşın yanında bir mağara varmış, merak edip o mağaraya girmiş. Mağara altın kap kaçak takı doluymuş. Kadın içlerindeki altın kemeri alıp evine gitmiş. Geri geldiğinde mağaradaki altınların yerinde olmadığını görmüş. Bunun üzerine mağaranın sihirli olduğuyla ilgili söylentiler yayılmış. Kadın mağaraya bir kıyafetini bıraksaymış, döndüğünde o defineyi yerinde bulabileceğine inanılır (K.34).
- Bütün gömü ve hazinelerin yerlerini gösteren birer harita olduğuna inanılır (K.15, K.40).
- Definenin genellikle eski yerleşim yıkıntılarında, eski yapılarda, mağaralarda, mezar kenarlarında olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11).
- Höyüklerde define olduğuna inanılır (K.21, K.22, K.23, K.24, K.25, K.31, K.32, K.33).
- Kadiri yolunda Anavarza kalesinde hazine olduğuna inanılır (K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.22).
- Adana’da Taşköprü’nün ayaklarından birinin altında köprüyü yeniden yaptıracak kadar altın olduğuna inanılır (K.11, K.12, K.13, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38).
- Eskilerin, definelerini zeytin ağacının dibine gömdüklerine inanılır (K.2, K.8, K.11, K.12, K.23, K.34, K.35, K.39, K.40).
- Gökkuşağının başlangıcında bir küp altın olduğuna inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8).
- Yağmur yağdığı zaman topraktan ışık çıkarsa ışığın çıktığı yerde define olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12).
- Definecilikte, başka bir inanışa göre de define arayıcıları, önceden ceplerinde getirdikleri madeni bir parayı kazı yapacakları bölgede rastgele atarlar ve para nereye düşerse orayı kazmaya başlarlar. Yani paranın parayı çekeceğine inanılır (K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28).
- Definecilerin dua edip üfleyerek ellerinde gezdirdikleri çatal biçimindeki yaş dut dalının eğildiği yerde, define olduğuna inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).
- Definenin yerinin kaybolması için kimseye söylenmemesi gerektiğine inanılır (K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.39, K.40).

Definelerin bulunabileceği yerlerle ilgili, mezar, kale gibi motiflere; Motif Index’teki “D842. Mezarda bulunan büyümlü nesne”, “D846. Büyümlü kalede bulunan

büyülü nesne”, “D1457.1. Hazine bulunduran *büyülü kaleler*”, “N510. Hazinesinin *bulunduğu yer*” motiflerinde rastlanır.

Defineciler, definelerin gömülü olduğuna inandıkları yerleri mağara, mezar, höyük, kale, köprü ayağı, zeytin ağacının altı vb. olarak sıralarlar. Gökkuşağının başlangıcında, yağmurdan sonra güneş ışığının vurduğu, atılan madeni paranın düştüğü, çatal biçimindeki dut dalının büküldüğü yerlerde de define bulunduğuna dair inanışlar vardır. Definecilikte mezarlar, mağaralar, köprü ayakları, belli ağaçların dipleri, kale burçları gibi mekânlar dikkati çeker. Defineler sıradan yerlere gömülmez. Gömülürken mutlaka bir işaret, iz, emare veya harita olması gerekir.

2.2. Rüyada Define Bulmayla İlgili İnanışlar

Definelerin bulunduğu yerleri bulabilmek için bilgi alınabileceğine inanılan yöntemlerden birisi de rüyadır. Rüyada define bulma ile ilgili inanışlar ve uygulamalar şöyledir:

- Define arayan insanların kalbi temizse gömünün yerini ya rüyalarında göreceklerine ya da hissedeceklerine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.32, K.39).
- Rüyada üç defa aynı yerde define görülürse orada mutlaka hazine olduğuna inanılır (K.22, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31).
- Rüyada asker kıyafetli şehit görmenin define bulmaya işaret olduğuna inanılır (K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11).
- Rüyada define görmenin zenginliğe işaret olduğuna inanılır (K.18, K.19, K.20, K.21, K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.32, K.33).
- Rüyada define yeri görüldüğünde o define kimseye söylemeden gidilip alınırsa o definenin bulan kişiye ait olacağına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16).

Hazine arayan kişilerin aradıkları definenin yerini rüyalarında görme motifine Motif Index’te “D18110.0.2. Rüyalardan alınan bilgi” motifinde rastlanır.

Rüyalar, uyurken insan vücudundan çıkabilen ruhun deneyimleri olarak kabul edilir. Ölümsüzler, istekleri olmadığından rüya görmezler. Rüyalar talih (ayna) veya uğursuzluk habercisi olabilirler ve kehanetler gibi yorumlanabilirler (Eberhard, 2000, s. 258).

“Bir düşü üç defa görmek”, o düşün gerçekliği üzerinde hiçbir kuşku bırakmamaktadır. Bunun için destanlarda, “bir düşü üç kez görme” dileği yer almaktadır (Ögel, 2014, s. 736).

Halkın inancına göre, definelerle rüyaların ilgisi ve görülen rüyaların kendilerine özgü anlamları vardır. Define bulmayla ilgili görülen rüyalar, definecilikle ilgili inanışlarda önemli bir işleve sahiptir. İyi niyetli, kalbi temiz kimselerin hazinelerin yerini rüyalarında görebileceği inancı vardır. Rüyada, aynı yerde üç kez art arda define görülmesinin definenin yeri ile ilgili bir işaret olduğuna inanılması üçleme inancıyla bağlantılıdır. Rüyada şehit görmenin definenin nerede olduğunun bir işareti olduğu inancı da vardır. Rüyada define görmek zenginliğe işarettir. Yeri rüyada görülen definenin kimseye söylenmeden alınması halinde bulana ait olacağı inancı vardır.

2.3. Define Olduğu Düşünülen Yerde Hayvan Gezdirmeye İlgili İnanışlar

Defineciler, define olduğu düşünülen yerde hayvan gezdirerek de definelerin yerlerini saptayabilirler. Definelerin yerini hayvan gezdirerek bulma ile ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir:

- Define arayanlar horozu araziye bırakırlar. Horoz, nerede öterse definenin orada olduğuna inanılır (K.3, K.11, K.26, K.29, K.33, K.34, K.35, K.36).

Define olduğu düşünülen yerde hayvan gezdirme motifine Motif Index'te "D1812.5.0.8.1. Hayvanların hareketinden işaret alma" motifinde rastlanır.

Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında, deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiselerde yer almış bir şekilde karşımıza çıkan horoz-tavuk figürleri büyük olasılıkla kötü ruhları kovan, koruyucu bir simgeydi. Özellikle horoz günün ağarışını haber vermesiyle bu anlamı ifade ediyordu (Çoruhlu, 2011, s. 171).

Türk ve dünya mitolojilerinde hayvanlara çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Hayvan motifleri, define ile ilgili inanışlarda da yer alır. Türk mitolojisinde kötü ruhları kovduğuna inanılan horozun, bırakıldığı arazide ötmeye başladığı noktada define olduğuna inanılması horozun bu mitolojik işleviyle doğrudan bağlantılıdır.

2.4 Define Olduğu Düşünülen Yere Kül Dökmeye İlgili İnanışlar

Türkiye'de definenin bulunmasına yönelik inanışlar ve bu inanışlardan doğan uygulamalar içerisindeki kül ile ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir:

- Defineci define olduğunu düşündüğü yere kül döker. Külün üzerinde bir çocuk ayağı resmi çıkarsa bir insanın kurban olacağına ve kazıdan vazgeçilmesi gerektiğine; bir hayvan başı resmi çıkarsa bir hayvanı kurban edip kazının yapılabileceğine inanılır (K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).

- Definenin olduğu varsayılan yere akşamdan kül dökülür. Sabah, yerde koyun ya da keçinin ayak izi varsa kan akıtılıp define kazılır. İnsan ayak izi varsa kazılmaması gerektiğine inanılır (K.21, K.25, K.26, K.30, K.32, K.33, K.38, K.39, K.40).

Define ve definecilik ile ilgili inanışların, define yerinin bulunması aşamasında definenin yerini bulmak için yere dökülen kül motifine Motif Index'teki "D931.1.2. Büyü külü" motifinde, koyun ve keçi motiflerine ise "V12.4.5. Kurbanlık keçi", "V12.4.6. Kurbanlık koyun" motiflerinde rastlanır.

Dünya ve Türk mitolojilerinde "kül" ün bir zenginlik simgesi olmasıyla birlikte, kötü ruhları uzaklaştırmak gibi bir işlevi de vardır. Külün bu işlevi definecilik ile ilgili inanışlarda da görülmektedir.

Çin kültüründe kül, "karga altını" (bir altın ve bakır karışımı) gibi griyle siyah arası bir renkte olduğundan zenginlik simgesidir. Küller, ruh ve hayaletleri; özellikle de ölülerin ruhlarını uzak tutmak için kullanılır (Eberhard, 2000, s. 195).

Koyun on iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biriydi. Koyun İslamiyet'ten sonra da sükûnet, huzur ve barışın simgesidir. Aynı zamanda bolluk ve bereket işareti de sayılmıştır (Çoruhlu, 2011, s. 174, 175).

İnanışa göre, define olduğu tahmin edilen yere dökülen külün üzerinde insan ayak izi varsa o definenin felaket getireceğine inanılması ve kazıdan vazgeçilmesi; koyun ya da keçi ayak izi varsa kan akıtıldıktan sonra kazıya başlanması gerekir.

3. Define Bulunduktan Sonra Yapılan Uygulamalar ve Bunlarla İlgili İnanışlar

Türkiye’de define ve definecilikle ilgili inanış uygulamaların üçüncü aşaması da define bulunduktan sonra yapılan uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlardır. Defineciler, defineyi bulduktan sonra defineyi koruduğuna inanılan, görünen görünmeyen kötü ruhları, cinleri, yılanları etkisiz kılmak isterler.

3.1. Defineyi Koruduğuna İnanılan Gizli Güçleri Etkisiz Kılmayla İlgili İnanışlar

Defineleri ortaya çıkardıktan sonra defineleri koruduğuna inanılan gizli güçlerden gelecek fenalıklardan korunmak ve bu güçleri etkisiz kılmak için birtakım uygulamalara gerek vardır. Bu yüzden cinlere hükmeden bir hoca bulunur, defineyi koruduğuna inanılan yılan öldürülerek yok edilir, dua edilir veya kurban kesilir. Bu motife, Motif Index’te “D700. Büyüyü çözme” motifi olarak rastlanır.

3.1.1. Cinlere Hükmeden Bir Hoca (cindar) Bulma

Define bulunduktan sonra defineyi koruduğuna inanılan gizli güçleri etkisiz kılmak için cinci hoca bulma ile ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir:

- Defineyi alamadan önce, değerli eşyayı gömenin başka insanlar almasını diye yapmış veya yaptırmış olabileceği sihri bozmak gerektiğine, bu sihri ancak cinlerle konuşabilen cindar hocaların çözebileceğine inanılır (K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16, K.17, K.18, K.19).
- Definelerin başında cinlerin nöbet tutuklarına; bu yüzden de bir hocanın define çıkarılmadan önce dua etmesi ve o cinleri kovması gerektiğine inanılır (K.4, K.5, K.6, K.30, K.31, K.32).

Defineleri buldukları yerlerden alabilmek için cinlerle temas kurabilen insan; yani cinci motifine Motif Index’teki “D18110.0.2. Büyücülerin büyü bilgisi” motifinde rastlanır.

Azâim Arapça azîmet kelimesinin çoğuludur. Kişinin kalbini bir şeye bağlayarak bütün manevi ve ruhî gücüyle ona yönelmesine azîmet denir. Azâim ilmini bilenler bu yolla bazı cinlere ve şeytanlara tesir ederek onları itaatları altına aldıklarına, kendi hizmetlerine soktuklarına ve bunlar sayesinde birtakım hastalıkları tedavi ettiklerine inanırlar (İslam Ansiklopedisi, 1991, s. 299).

Define üzerinde bulunduğu inanılan büyüleri bozmak için büyü bozabilme bilgi ve yeteneğine sahip kişilere ihtiyaç vardır. Bunlar, “azâim” bilimiyle uğraşan; yani cinlere hükmedebilen insanlardır. Bu inanç motifinin Türkiye’deki definelerde bulunan büyüü bozma ile ilgili inanışlarda da olduğu söylenebilir. Define üzerindeki tılsımı ancak bu kişiler bozabilirler.

3.1.2. Yılan

Definenin bekçiliğini yaptığına inanılan yılan ile ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir:

- Definenin başında bazen manevi bir varlığın bazen de bir yılanın bekçilik yaptığına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13).
- Hazinelerin bulunduğu yerlerin tılsımlı olduğu için hazineyi kara bir yılanın koruduğuna, bu tılsımı bozmak için de hazinenin başında siyah bir tavuğun kesilmesi gerektiğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13).
- Bulduğunda kara bir yılan olarak görünen definenin duası okunup büyü bozulunca altına dönüşeceğine inanılır (K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21).
- Define birbirine dolaşık iki yılan şeklinde görünürse üzerinin derhal kapatılması gerektiğine; aksi takdirde hazinenin kaybolacağına inanılır (K.11, K.14, K.19, K.25, K.26, K.33, K.34, K.35).

Yılan motifi, define ve definecilik ile ilgili inanışlar ve uygulamalar içerisinde görülür. Bu motife Motif-Index'te "B291.4.2. Haberci yılan", "D712.1.1. Büyüğü hayvan keserek çözme" ve "G303.3.3.1. Yılan kılığına girmiş şeytan" motiflerinde rastlanır.

Yılan, Çin Burçlar Kuşağı'nın beşinci hayvanıdır. Beş zararlı yaratıktan biridir ve akıllı, kötü ve aldatıcı bir hayvan olarak kabul edilir (Eberhard, 2000, s. 332).

Eyuboğlu, yılanla ilgili bütün inançların kaynağını eskiçağ Anadolu dinlerine bağlar. Yılanların kimi uğurlu, kimi uğursuz sayılır. Karayılan, engerek yılanı, san yılan, alacalı yılan, boz yılan gibi değişik türde yılanlar uğursuz, korkulu sayılır (Eyuboğlu, 1998, s. 77).

Türk halk kültüründe de şeytanın yılan ve kurbağa kılığına bürünebileceğine dair inanç oldukça yaygındır (Çobanoğlu, 2009, s. 279).

Yılan motifine Türkiye'deki define ve definecilikle ilgili inanış ve uygulamalarda da rastlanmaktadır. Bu yilandan mutlaka kurtulmak gerekir. Defineyi koruduğuna inanılan karayılanın veya yılan biçiminde görünen definenin tılsımı dua okunup kan akıtılarak bozulur. Yılanın dolaşık halde görünmesi durumunda da definenin derhal kapatılması gerekir. Aksi takdirde sonuç felaket olacaktır.

3.1.3. Dua

Define bulunduktan sonra defineyi koruduğuna inanılan gizli güçleri etkisiz kılmak için yapılması gerektiğine inanılan uygulamalardan biri de dua'dır. Dua ile ilgili inanışlar şöyledir:

- Eskiden defineyi gömerken üzerine büyü yapılmış. Büyünün bir dua ile çözüleceğine inanılır (K.15, K.16, K.17, K.18, K.19, K.20).
- Define ararken bulunan cere ve küplerin bir bekçisi olduğuna; eğer bu define duasız açılırsa definenin bekçisinin o kişiyi çarpacağına inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8).
- Definecilikte aranan şeyin gerçek haliyle görünmediği durumlarda duası okunduktan sonra gerçek şekliyle görülebileceğine inanılır (K.32, K.33, K.38, K.39).

Duaların yapılanmalarında da şüphesiz dini katmanlaşmanın izleri vardır. Türk toplumlarındaki dualar ise şüphesiz Tengricilik inanç döneminin izlerini taşımaktadır. Dua Türk kültür tarihinde destanlar ve diğer metinlerde de yer almıştır. Duanın

psikolojisinde talepte bulunulana karşı saygı, sevgi ve korku içeren hava vardır (Kalafat, 2011, s. 8, 9, 28).

Alkışlar, defneciler için önemli inanç ve ritüellerdendir. İslamiyet'in etkisiyle Kuran'dan ayetler veya dualar okunması definenin üzerindeki büyüü def etmeye yarayacaktır.

3.1.4. Kurban

Define bulunduktan sonra defineyi koruduğuna inanılan gizli güçleri etkisiz kılmak için yapılması gerektiğine inanılan uygulamalardan biri de kurban kanı akıtmaktır. Bu uygulama ile ilgili inanışlar da şöyledir:

- Önceki dönemlerde yaşayan insanların değerli mallarını gömerken sihirle gömdükleri için bu gömülerin yılın belli zamanlarında yer değiştirdiğine, bu sihri bozmak için definenin ilk konulduğu yerde kan akıtmak gerektiğine inanılır (K.10, K.11, K.22, K.23, K.27, K.28, K.29, K.33, K.34, K.35, K.36).

- Çok uzun zaman önce gömülen hazinenin bu zaman zarfında cinler tarafından benimsendiğine, bu cinlerin hazineye tılsım yaptığına ve defineyi bulan kişinin bundan etkilenmemesi için bulunduğu hazinenin üzerine kendi kanını akıtması gerektiğine inanılır (K.2, K.16, K.21, K.22, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35).

- Bazı definelerin sihirli olduğu için küpün kan damlatılmadan kırılması durumunda altınların arı olup uçacağına inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15).

- Defnecinin defineyi bulunduğu arazi kendisine aitse defineyi kazmanın günah olmadığına; ancak kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.26, K.27).

- Define bulunduğu zaman definenin tılsımlı olduğuna ve hemen kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.9).

- Define görüldüğü zaman sihir olup kaybolmaması için o definenin üzerine bir iki damla kan akıtılması gerektiğine inanılır (K.22, K.23, K.24, K.25, K.34, K.35).

Bulunan definenin üzerindeki büyüü, tılsımı, sihri çözmek ve yılanlardan, cinlerden oluşan bekçileri etkisiz kılmak için kurban kesme motifine Motif Index'te "D712.4. Büyüyü kan akıtarak çözme" motifinde rastlanır.

Kurban, insanlık tarihinin başından beri var olan bir inanç uygulamasıdır. Dinsel yaşamın en önemli; hatta bazılarında göre temel faaliyeti kurban adamaktır. Bütün olarak bakılırsa kurban etme, kurban edilen aracılığıyla kutsal olanla iletişim kurma yoludur. Amaç; sahip olunanın bir kısmını, geri kalanı korumak amacıyla sunmak ya da yükümlü olduğumuzu hissettiğimiz kişilere karşılık bir şeyler sunmanın yanı sıra elindekinin birazını gözden çıkartarak daha fazlasını almaktır. Kurbanlar beklenmedik güçlere, canlılara ya da nesnelere yönelik olabilir (Roux, 2005, s.186,187, 189, 200).

Kutsal olanla iletişim kurmanın en eski yolu olarak bilinen kurban kanı, define gömülürken gömenler tarafından yapılan büyüü etkisiz kılmanın en önemli ve etkili yollarından biridir. Akıtılan kan bir hayvanın kanı olabileceği gibi defnecinin kanı da olabilir. Bu kan define üzerine olumlu etkiler yaratır. Defineyi uçup gitmekten, haram olmaktan kurtarır.

3.2. Bulunan Defineyi Uğurlu/Uğursuz Kabul Etme

Bulunan definenin defineciler tarafından uğurlu veya uğursuz kabul edilmesiyle ilgili uygulamalar ve bunlarla ilgili inanışlar şöyledir:

- Definelerin sihirli olduğuna ve onları yeraltından çıkarmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13).
- Defineler genellikle cin, peri gibi varlıklar tarafından bulunduğundan define aramak için mağara, dağ oyuğu gibi yerlere girenlerin geri dönemeyeceğine, bu nedenle definelerin uğursuz olduğuna inanılır (K.5, K.6, K.7, K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.33).
- Definelerin lanetli olduğuna, definecilikle uğraşanların başına değişik kazalar ve musibetler geleceğine inanılır (K.21, K.22, K.23, K.31, K.32, K.33, K.34).
- Geçmişte insanların vefat ettikleri zaman elbiseleri ve ziynet eşyalarıyla gömüldüklerine, halk arasında bu mezarların son derece tehlikeli olduğuna, bu mezarlarla uğraşanların başlarına türlü belaların geleceğine inanılır (K.8, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.15, K.16).
- Altın (K.23), hazine (K.33) ve definelerin işaretlerinin kuyular olduğuna, bu definelerin kuyuların derinliklerinde bulunduğu (K.27); ancak bu hazineleri kötü ruhların (K.6) yaşadığı yer altından çıkarmanın uğursuzluk getireceğine (K.38) inanılır.
- Hazine olan toprağın üzerinde yatılırsa sedef hastalığı olacağına inanılır (K.26, K.34, K.35, K.37, K.38, K.39).
- Hazine olan toprağın üzerinde yatılırsa vücudunda lekeler oluşacağına inanılır (K.3, K.4, K.5, K.18, K.19, K.20, K.33, K.34).
- Define bulan kişinin ya delirdiğine ya da azıttı dinden, imandan çıkacağına inanılır (K.16, K.17, K.28, K.30, K.31, K.35, K.36, K.37, K.38).
- Definenin sihirli olduğuna, define bulan kişinin iflas edeceğine inanılır (K.11, K.12, K.24, K.25, K.32, K.33, K.34).
- Define olan yerin yanına gözyaşı büyü yapılr. Define açıldığında açan insanların öleceğine inanılır (K.1, K.13, K.17, K.28, K.33, K.34, K.40).

Anadolu'da uğur inancı oldukça yaygındır. Sonu yıkımla biten bir eylem, bir davranış uğursuz; çıkarla, mutlulukla biten ise uğurlu sayılır. Anadolu'da uğur kavramı altında toplanan, uğurlu ya da uğursuz olarak nitelenen olaylar birer inanç biçimine girmiştir (Eyuboğlu, 1998, s. 154,155, 159).

Definelerin definecilere çoğunlukla uğursuzluk getireceğine inanılır. Bunun nedeni olarak da kötü ruhların yaşadığı yer altında bulunmaları gösterilir. Bu gömülerin bulana mutluluk getirmeyeceği, hastalık, bereketsizlik, bela; hatta ölüm getireceği fikri hâkimdir.

3.3. Bulunan Definedeki Uğursuzluğu Etkisiz Kılma

Bulunan defineyi uğurlu/uğursuz kabul etme ve bulunan definedeki uğursuzluğu etkisiz kılmak için sadaka verme, kurban kesme, dua etme gibi inanış ve uygulamalar vardır:

- Define arayanlar, defineyi daha kolay bulmak için kazma ve küreklerini önce sert bir taşa vururlar. Daha sonra toprağı kazmaya başlarlar. Böyle bir hareketle zorluğun baştan atlatıldığına, bundan sonra arama işlerinin daha da kolaylaşacağına inanılır (K.2, K.3, K.4, K.23, K.24, K.25, K.26).

- Bulunan altının üzerine ekmek konup horoz kanı akıtıldıktan sonra duası okunursa üzerindeki uğursuzluğun kırılacağına ve daha sonra ele alınabileceğine inanılır (K.5, K.16, K.17, K.22, K.23, K.31, K.32, K.33).
- Definecilik yapan kişinin bulduğu defineyi bağışlaması gerektiğine inanılır (K.22, K.23, K.24, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35).
- Define bulan birinin o hazineden mutluluk görmek istiyorsa bir kısmını fakirlere bağışlaması, zekâtını vermesi gerektiğine; yoksa başına kötü olaylar geleceğine inanılır (K.7, K.8, K.12, K.13, K.20, K.21, K.27, K.28, K.33).

Uğursuz sayılan definenin kazılarak ortaya çıkarılması motifine Motif Index'te "N550. Saklı hazineyi kazarak ortaya çıkarmak" motifinde; bulunan definenin üzerindeki uğursuzluğu etkisiz kılmak için definenin üzerine horoz kanı akıtılıp dua edilmesi motifine de Motif Index'teki "D2101.1. Beyaz horozun kanını toprağa serpmek suretiyle bulunan hazine" motifinde rastlanır.

Definecilerin büyük çoğunluğu definelerin uğursuzluğuna inanır. Bolluk ve bereket getireceği fikri neredeyse yok gibidir. Bu durumda defineciler uğursuzluğu etkisiz kılmak için çeşitli inanç ve uygulamalara başvururlar. Definelerde uğursuz sayılan, bela getireceğine inanılan kötü ruhları bertaraf etmek için kullanılacak aletlerin taş vurulması, karşılaşılabilecek zorlukların ve engellerin baştan atılması demektir. Bundan sonra kazmaya başlanılabilir. Sadaka, bir tür saçıdır. Elde edilen hazinenin bir kısmının ihtiyaç sahiplerine dağıtılması uğursuzluğu giderir, olumlu sonuçlar doğurur.

SONUÇ

Sonuç olarak, Türkiye'de define ve definecilik ile ilgili inanış ve uygulamalarda öne çıkan motifler, "Motif Index of Folk Literature" adlı eserdeki motiflerle karşılaştırıldığında, pek çok ortak motifin varlığı görülmüştür. Yapılan incelemede tespit edilen, "İnanç, hazine, define; rüyalardan, hayvanların hareketinden işaret alma; hazinenin bulunduğu yerin keşfedilmesi ve kazılarak ortaya çıkarılması; hazinenin bekçisi, ruhlar, cinler, şeytanlar, yer altı ruhları, yılan; büyü, büyü ile yer altındaki şeyleri görme gücü ve hazine bulma; büyücülerin, cincilerin büyü bilgileri ve büyüü hayvan keserek kan akıtarak çözmeye; mezardan kaleden yer altından kazılarak çıkarılan büyüü nesne; kül; hazinenin görünmez olması; kurbanlık keçi, koyun ve horozun kanını akıtma" gibi çeşitli motiflerin Türkiye'deki define ve definecilikle ilgili inanış ve uygulamalardaki motiflerle örtüştüğü gözlemlenmiştir.

Türk ve dünya mitolojileri incelendiğinde, yer altı dünyası, yılan, ruh, yer altı ruhu, cin, şeytan, hazine, define, hazinenin bulunduğu yer, hazinenin keşfedilmesi, saklı hazineyi kazarak ortaya çıkarmak, hazinenin bekçisi, sahibi bilinmeyen hazine gibi motiflerde de ortaklıklara rastlanmaktadır.

Bu benzerlikleri; çeşitli yayılma ve taşınma yollarının etkisiyle açıklayabileceğimiz gibi, aynı akli kapasiteye sahip milletlerin birbirinden uzakta da olsalar benzer ürünler ortaya koyabileceğini ifade eden gelişme teorisiyle açıklamak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ana Britanica, (1990) Ana Yayıncılık, İstanbul: C. 7, s.57, 58
- Bayatlı, N. Y. (2012) Irak Türkmen Folklorunda Halk İnançları, Atatürk Kül. Merkezi Yayını, Ankara:
- Çobanoğlu, Ö. (2009) Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler, Motif 2009 (1-2), İstanbul: s.269-281
- Çoruhlu, Y. (2011) Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalıcı Yay., İstanbul:
- Devellioglu, F. (1993) Osmanlıca Türkçe Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara:
- Eberhard, W. (2000) Çin Simgeleri Sözlüğü, Kabalıcı Yayınları, İstanbul:
- Eyuboğlu, İ. Z. (1998) Anadolu İnançları, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul:
- Hançerlioğlu, O. (2010) Dünya İnançları Sözlüğü, Phoenix Yay., İstanbul:
- İslam Ansiklopedisi (1994) Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: C. 9, s. 87
- Kalafat, Y. Bayatlı, N.Y. (2011) Alkışlar-Kargışlar, Berikan Yay., İstanbul:
- Thompson, S. (1955-1958) Motif Index of Folk Literature, Revised and Enlarged Edition, Indiana University Press, Bloomington:
- Ögel, B. (2014) Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara: C.II, s. 736
- Püsküllü, A. (2004) Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara:
- Roux, J. P. (1999) Altay Türklerinde Ölüm, Kabalıcı Yayınları, İstanbul:
- Roux, J. P. (2005) Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar, Kabalıcı Yay., İstanbul:
- Sarpkaya, S. (2014) "Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar", Korku Kitabı, Kitabevi, İstanbul:
- Şener, C. (2001) Şamanizm, Etik Yayınları, İstanbul:
- Şenesen, R. (2011/a) Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri, Folklor/Edebiyat, C. 17, S. 66, s. 209-228.
- Şenesen, R. (2011/b) Çukurova Halk Kültüründe Süpürge İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar, Karadeniz-Black Sea Uluslararası Sos. Bil. Der., S. 9, s. 64-79.
- Şenesen R. (2013) Türk Halk Kültüründe Ayna ile İlgili İnançlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Bu İnançların Eski Türk Kültüründeki İzleri, 8. Milletlerarası Türkoloji Kongresi İstanbul Üni. Yay. İstanbul: s.745-758.
- TDK Türkçe Sözlük (1998) TDK Yayınları, Ankara:
- Tuğlacı, P. (1972) Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Pars Yayınları, İstanbul:

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

- K.1: Ahmet Gündoğan, Adana 1940, ilkokul, emekli, Adana 25.11.2014, bu bilgileri çevresinden ve ailesinden öğrenmiştir.
- K.2: İbrahim Dumanoğlu, Antakya 1937, ilkokul, emekli, Adana 27.11.2014, bu bilgileri tecrübe ve çevresinden öğrenmiştir.
- K.3: Salim Hilal, İstanbul 1949, Üniversite, Mühendis, İstanbul 21.12.2014, bu bilgileri kendi deneyimleriyle öğrenmiştir.
- K.4: Abdurrahman Kurt, Kozan 1958, ilkokul, şoför, Adana 27.11.2014, bu bilgileri çevresinden ve ailesinden öğrenmiştir.
- K.5: Hüseyin Güler, Pınarbaşı/Adıyaman 1964, ilkokul, çiftçi, Adıyaman 21.2.2015, bu bilgileri ailesinden ve kendinden büyük olanlardan öğrenmiştir.
- K.6: Ömer Faruk Alpdoğan, Kırıkkale 1957, üniversite, gazeteci, evli, Adana 29.12.2014, bu bilgileri kendi deneyimleriyle öğrenmiştir.
- K.7: Tuncer Polat, Ardahan 1958, lise, esnaf, evli, Ardahan 24.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.8: Ersan Koç, Kırşehir 1976, üniversite, polis, evli, Kırşehir 23.2.2015, bu bilgiyi ailesinden öğrenmiştir.
- K.9: Esat Oğuz, İstanbul 1970, üniversite, veteriner, İstanbul 21.2.2015, bu bilgileri arkadaşlarından öğrenmiştir.
- K.10: Raşit Akıncı, Edirne 1946, ortaokul, çiftçi, Edirne 20.02.2015, bu bilgileri abisinden öğrenmiştir.
- K.11: Mehmet Canavar, Diyarbakır 1955, ilkokul, esnaf, Diyarbakır/Çermik 19.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.12: Ali Şen, Rize 1939, ilkokul, emekli, Trabzon 21.01.2015, bu bilgileri kendi deneyimleriyle öğrenmiştir.
- K.13: Muzaffer Yakar, Erzurum 1946, ilkokul, emekli, Trabzon 21.01.2015, bu bilgileri kendi deneyimleriyle öğrenmiştir.
- K.14: Hasan Doğan, Gaziantep 1935, okumamış, emekli, Şehitkâmil/Gaziantep 20.2.2014, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.15: Ali Polat, Antakya 1959, ilkokul, tuhafiyeci, Hatay 22.2.2015, bu bilgileri aile büyüklerinden ve çevresinden öğrenmiştir.
- K.16: Bayram Kılıç, Elbistan 1963, lise, operatör, K.Maraş 21.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.17: Mehmet Çaylı, Andırın 1951, ilkokul, çiftçi, Andırın/K.Maraş, 22.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.18: Memduh Kaya, Konya/Ereğli 1938, ilkokul, emekli, Ereğli 20.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.19: Murat Kılıçkaya, Doğanşehir/Malatya 1948, ilkokul mezunu, çiftçi, Mersin 18.2.2015, bu bilgileri ailesinden öğrenmiştir.
- K.20: Bilal Kanbur, Tarsus 1958, üniversite, Kimya mühendisi, Tarsus 18.2.2015, bu bilgileri ailesinden ve çevresinden öğrenmiştir.
- K.21: Doğan Yonca, Silifke 1952, ilkokul, serbest meslek, Silifke 15.2.2015, bu bilgileri Emine Yonca(Annesi), Yahya Sadık Yonca(Babası) dan öğrenmiştir.

- K.22: Yaşar Aydın, Ürgüp 1949, ilkokul, çiftçi, Ürgüp/Nevşehir 10.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.23: Ramazan Şener, Saimbeyli 1952, ilkokul terk, çiftçi, Saimbeyli 19.2.2015, bu bilgileri çevresinden ve büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.24: Mahmut Sekni, Osmaniye 1931, ortaokul, emekli imam, Osmaniye 09.2.2015, bu bilgileri yaşadığı çevreden öğrenmiştir.
- K.25: Nuh Yıldız, Adana 1960, lise, Adana ili turizm eski müdürü, Adana 26.12.2014, bu bilgileri dedesinden, babasından öğrenmiştir.
- K.26: Hamise Usta, Çorlu/Tekirdağ 1945, öğrenimi yok, ev hanımı, Çorlu 18.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.27: Ali Atik, Kayseri 1945, ilkokul, emekli, Kayseri 02.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.28: Saim Bor, Bingöl 1936, öğrenimi yok, emekli, Bingöl 02.2.2015, bu bilgileri atalarından, gelenek ve göreneklerinden öğrenmiştir.
- K.29: Hilmi Akır, Ankara 1965, lise, esnaf, Ankara 16.2.2015, bu bilgileri babasından öğrenmiştir.
- K.30: Abdurrahman Öztürk, Karaman 1933, öğrenimi yok, çiftçi, Karaman 13.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.31: Murat Yavuz, Gediz/Kütahya 1931, ilkokul, marangoz, Kütahya 04.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.32: Mehmet Özyiğit, Şırnak 1955, lise, esnaf, Şırnak 10.2.2015, babadan öğrenmiştir.
- K.33: Fethi Dinçer, Niğde 1954, ortaokul, kepçe operatörü, Niğde 12.2.2015, bu bilgileri çevresinden öğrenmiştir.
- K.34: Hüseyin Çoban, Bitlis 1941, öğrenimi yok, çalışmıyor, Bitlis 11.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden ve çevresinden öğrenmiştir.
- K.35: Şükrü Katırcı, Sinop 1950, ilkokul, emekli, Sinop 22.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.36: Yedigâr İnce, Artvin 1938, öğrenimi yok, ev hanımı, Artvin 20.2.2015, bu bilgileri aile büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.37: Halil Alıcı, Sivas 1968, üniversite, öğretmen, Sivas 09.2.2015, aileden öğrenmiş.
- K.38: Süleyman Kopat, Viranşehir/Şanlıurfa 1945, ilkokul, emekli, Şanlıurfa 07.2.2015, bu bilgileri annesinden öğrenmiştir.
- K.39: Muhittin Latif, Tokat 1949, emekli işçi, Tokat 26.2.2015, bu bilgileri büyüklerinden öğrenmiştir.
- K.40: Halil Aydın, Zonguldak 1963, lise, işçi, evli, Zonguldak 28.2.2015, bu bilgileri büyüklerden öğrenmiştir.